

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

Kool kui uusisserändajate toetaja, kaasaja ja ankurkogukond.

Kogukonna arendamise juhised.

Marko Uibu, Dagmar Narusson

RITA-ränne töopakett 5

RITA-RÄNNE
projekt

RITA-RÄNNE projekt aitab välja töötada teaduslikult põhjendatud innovaatilisi lähenemisi rände ja lõimumise protsesside juhtimiseks Eestis, eesmärgiga aidata kaasa majanduse arengule ja ühiskonna sidususe suurenemisele

Kool kui uussisserändajate toetaja, kaasaja ja ankurkogukond.

Kogukonna arendamise juhised.

Antud materjali eesmärk on pakkuda välja teadmisi, harjutusi ja aruteluülesandeid, et mõtestada ja arendada oma kooli teadlikumalt koolikogukonnaks, mis kaasab erinevaid osapooli ning toetab uussisserändajast õpilast ja peret. Materjal tugineb RITA projekti raames koolides tehtud intervjuudel, vaatlustel ning töötubadel koolide esindajate ja seotud osapooltega.

Materjal on esitatud aruteluküsimuste, harjutuste ning selgitavate slaidide ja tutvustustena. Kui kasutada seda tervikliku koolitusmoodulina, kestab protsess arutelude ja lühikeste vahepausidega umbes 4 tundi. Kui minna teemadesse sügavamalt või alustada juba konkreetsemate plaanide paika panemisega (mis on vägagi soovitatav), siis võib minna pikemalt.

Põhiteemad:

1. Kogukond ja koolikogukonna arendamine; koostöö ja kaasamine
2. Uussisserändaja kohanemise toetamine

Materjal võimaldab teil:

1. Läbi mõelda ja kaardistada oma kooli võimalused eri osapoolte kaasamisel ja koostöö tegemisel;
2. Saada teadlikumaks kogukonna arendamise vajadustest ja põhimõtetest;
3. Mõtestada oma kooli kogukonnana ning mõelda läbi, kuidas koolikogukonda võiks arendada;
4. Heade näidete varal ning mujal töötavatest elementidest kokku panna enda ja oma kooli jaoks uustulijast õpilast toetava kogukonnamudeli.

Antud kirjaliku materjali juurde kuulub ka slaidiesitlus ning harjutused, mida saab modifitseerida ning moodulis kasutada. Slaidil olevad tekstid on järgnevas juhises markeeritud kastidega.

Materjal on testitud 2020. aasta sügisel kahes Eesti koolis.

Arutelu korraldamine

Kogukonnast ning kaasamisest rääkides tuleks koolitus/arutelu ka ise võimalikult kaasavalt üles ehitada. Selleks soovitame üle vaadata ja kasutada [RITA projekti raames koostatud koosloome soovitusi](#) (töötubade korraldamise juhised lk 5-8).

Arutelus võiks osaleda võimalikult erinevaid koolipere liikmeid: kindlasti õpetajad ja spetsialistid, kes uustulijatest lastega kokku puutuvad, aga ka koolikogukonna arendamisega seotud inimesed nagu juhtkonna liikmed, huvijuht.

Kui kooliperes on rändekogemusega/eri etnilise taustaga inimene/inimesi (õpetaja, kokk jne), siis võiks kindlasti osalema kutsuda ka teda/neid. Kui koolipere ei ole nende rändekogemusest või huvitavast taustast varem põhjalikumalt kuulnud, siis võib teha koolituse käigus ka vestlusringi/intervjuu, kus küsida tema/nende inimeste kogemuste kohta, Eesti ja tema kodukooli võrdlusi jne.

Kogukond ja koolikogukonna arendamine

Sissejuhatavad slaidid: tsitaadid.

- *Olen arvamusel, et minu elu kuulub kogukonnale ja niikaua kui elan, on mu privileeg teha kogukonna heaks kõik, mis võimalik.* George Bernard Shaw
- *Kui Sa tahad minna kiiresti, siis mine üksi. Kui Sa tahad minna kaugemale, siis mine koos teistega.* Aafrika vanasõna

SELGITUS:

Lääne individualistlikus kultuuris elades ununeb meil üsna lihtsalt, kui olulised on meile tegelikult teised inimesed ja gruppi kuulumine. Inimene on palju kollektiivsem, sõbralikum ja vajab/hindab suhteid kõrgemalt, kui me ehk seda tajume. Kollektiivselt ja kogukondlikult tegutsemine on loomulik ning sellised tegutsemise vormid pakuvad rõõmu ja rahulolu. (Vt ka näiteks põnevalt kirjutatud ja ülevaatlikku raamatut: Bregman, Rutger. *HumanKIND: A hopeful history*. Bloomsbury Publishing, 2020.)

Kogukond ja teiste tugi on ka väga vajalik – see on midagi, mis annab turvatunde ja teisalt lisab elule mõtetatust. Jällegi, me ei pane seda tingimata alati tähele, sest paljuski tundub erinevate inimeste ja võrgustike olemasolu nii loomulik, ent just näiteks teise kohta rändamine ning tavapärase suhete maha jätmise näitab, kui olulised suhted tegelikult on: nii üldisemaks heaoluks kui ka hakkamasaamiseks. Seega on ränne huvitav ja keeruline, sest me kaotame midagi, mida ehk isegi ei osanud enne täielikult hinnata.

Võite osalejatelt küsida, mida nad slaidil olevatest ütlustest arvavad, kas nõustuvad nendega.

Otsime kogukonna põhielemente, tunnetust ja tähendust.

Mõtlemisülesanne (tekst slaidil):

Minu isiklik kogemus kogukonnast – milliseid näiteid tuleb kohe pähe?

Mõttele näiteks ajale, kui olid 10. Milline oli Sinu kogemus siis kogukonda kuulumisega?

Andke osalejatele 3 minutit aega individuaalselt mõelda oma lapsepõlve kogukonnale/kogukondadele. Võite tuua alustuseks näite, kuidas trepikojas kasutati kellegi telefoni või oli loomulik, et naaber toob oma toidujäädid teie koerale/kassile.

Kui osalejaid on üle 10, siis anda vähemalt 5 minutit aega paarides oma kogemusi jagada, meenutada veel kogemusi juurde.

Seejärel ühisarutelu, kus inimesed võivad jagada eredamaid hetki. Et teha arutelu süsteemi põnevamaks, võite paluda osalejatel rääkida ka oma vestluspartnerilt kuulnud lugu.

Teie moderaatorina võite korduvaid elemente ka tahvlile vm üles kirjutada või teha lihtsalt ise kokkuvõtte, küsida küsimusi juurde.

Slaidil kogukonna tunnused:

MIS ON KOGUKOND JA MIDA TA ANNAB?

- Inimeste suhete teatud viisil organiseerimine (jääb väljapoole perekonda, sugulaskonda, formaalseid struktuure) – inimestel on selleks vajadus
- Piisavalt üldine (distantis sobiv), samas ihaldusväärne sotsiaalsuse kvaliteet (hoolimine)
- Väärtustatakse vastastikust hoolimist, tuge ja mõistetakse ühistegevuse väärtust

(Beckett, Horner 2016, Somerville 2011, Day 2006)

Kogukond on üldiselt tajutud väga positiivsena – see on suhete vorm, mis pakub vabadust, aga samal ajal võimalust kuuluda.

Kogukonna mõiste positiivsed seosed (ja selles on ta üsnagi erakordne) ning lai tähendusväli tähendavad muidugi ka, et seda kasutatakse väga erinevate nähtuste jaoks.

TAUSTAKS: Kogukondade tüübid

Kogukondi jaotatakse (1) **kultuurilisel**, etnilisel, rassilisel, religioosel identiteedil või pärandil põhinevateks ehk kultuurikogukondadeks, (2) **geograafilisel** asukohal põhinevateks (*place and space*), sh poliitiliselt konstrueeritud kogukondadeks, nt. küla, linnaosa, linn, maakond, riik, kohalikku kogukond, rahvusvaheline kogukond ning (3) **sotsiaalseteks kogukondadeks** (Staller, Mafile'o, 2010).

Sotsiaalsete kogukondade jaotamiseks on mitmeid võimalusi: eristatakse näiteks (1) institutsioonil või (2) identiteedil põhinevaid kogukondi (Staller, Mafile'o 2010), aga ka (3) ühistel tegevustel, huvidel põhinevaid ning (4) probleemi lahendamisele orienteeritud kogukondi (Noya jt., 2009). **Institutsioonil** põhinev kogukond võib olla näiteks kooliga seotud inimestest moodustunud kogukond. **Jagatud identiteedil** põhineva kogukonna kujunemise aluseks on inimeste enesemääratlus (mitte niivõrd välised või kultuurilised karakteristikud) nt. asukohariiki sisserännanute kogukond, ja staatusel põhineva kogukonna võivad moodustada näiteks kvoodipagulase staatuse saanud inimesed (Staller, Mafile'o 2010). Kogukonda defineerivateks tunnusteks on **paik** (*locus*), **jagamine**, **ühistegevus** (*joint action*), **sotsiaalne seotus** (*social ties*) ja **mitmekesisus** ehk kompleksus (MacQueen jt., 2001, McKeown jt., 1987, van Ewijk, 2010).

Kogukond ja sellega seotud märksõnad:

Slaidil skeem, kus on perekond-sõpruskond-kogukond. *Viimane neist kõige laiem ning vähemnõudlikum.*

- Mitteformaalne (võib toetuda formaalsele)
- Kuulumise ja jagamise tunne
- Kuulumise tugevus sõltub hetkest ja vajadusest (võib olla väga nõrk ja vajadusel kohe tugev)
- Kogukonna liikmetega ka põgusad suhted ehk nõrgad sidemed (weak ties)
- Ressursside vahetus, vastastikune kasu

Selgitused:

- Mitteformaalne (võib toetuda formaalsele) – *kogukonda iseloomustab mitteformaalsus ehk siis see ei ole kuidagi ametlikult korraldatud või pealesurutud.*
- Kuulumise ja jagamise tunne – *kogukonna liikmeid ühendab mingil tasandil mingi kuulumise tunne.*

- Situatiivne – see on väga oluline kogukonna tunnus, et kogukondlikud sidemed ei ole üldiselt igal hetkel aktiivsed. Te ei pruugi oma naabritega kuigivõrd suhelda, ent kui teie maja kõrvale hakatakse planeerima suurt prügimäge, siis mobiliseerub teie maja või piirkonna kogukond ning hakkab ootamatult tõhusalt/sujuvalt ühise eesmärgi nimel tööle. Samuti võib eeldada, et mingi häda/probleemiga naabri(te) poole pöördudes nad püüavad aidata.
- Põgusad suhted ehk nõrgad sidemed (weak ties) – kogukond ei pruugi tähendada kuigi tugevaid sidemeid ja lähedasi suhteid. Kogukond võibki olla ka tunnetuslik või siis seotud üsna nõrgalt vaid põgusate suhete tasandil. Näiteks koeraga jalutav daam teie tänavast – te ei pruugi öelda talle isegi tere, ent tema regulaarne nägemine koeraga jalutamas tekitab alateadlikku turvatunnet. Samuti on olulised nt kodupoe müüjaga põgus suhtlus või ainult naeratus. Sellised väiksed märgid, mis tekitavad inimeses taju keskkonna sõbralikkusest ning ka kuulumisest, on väga oluliseks turvatunde allikaks.
- Ressursside vahetus, vastastikune kasu – kogukond on väga suur ressurss, sest on võimeline pakkuma vajalikku tuge kiirelt, paindlikult ja konkreetsest vajadusest lähtuvalt (näiteks kui teil läheb katki kraan, mille naabrimees aitab kinni keerata), mis pakub seetõttu turvatunnet ja on inimestele väga oluline.

SOTSIAALSE KAASATUSE ELEMENTE

- Võimalus **valida, kes ma olen ja mis ma teen** (ehk võimalus valida sobivaid sotsiaalseid rolle).
- **Olla inimesena märgatud** kui usaldusväärne ja oskustega (kompetentne) inimene (just enda poolt valitud rollides).
- Võimalus **kuuluda inimeste hulka** (sotsiaalsesse võrgustikku), kus pakutakse ja saadakse vastastikust tuge.

Cobigo, V., Ouellette-Kuntz, H., Lysaght, R., Martin, L. (2012). Shifting our conceptualization of social inclusion. *Stigma Research and Action*, 2 (2)

Ühistegevuste kogukonnad võimaldavad sisserännanutel ja kohalikel elanikel läbi argielu lõimuda, kuna leitakse inimlikult ühendavad huvid nagu eluase, toit, tavad, sport, muusika, käsitöö, keeled, laste huvialad jm ning koos tegutsedes õpitakse olukordi lahendama ja üksteisele tuge pakkuma (van Ewijk, 2010). Sotsiaalsed kogukonnad loovad võimaluse sotsiaalseks kaasatuseks ja osalemiseks. Omavaheline suhtlemine, näiteks naabrite vahel, ei taga veel, et tegemist on inimese hakkamasaamist toetava kogukonnaga. Samuti ei teki koolis õppivate laste vanematest iseenesest vastastikust toetust pakkuvat kogukonda. Kuid neil mõlemal (naabruskonnal, koolil) on potentsiaal areneda edasi sotsiaalseks kogukonnaks, mis pakub tuge. Kogukonna sotsiaalsuse ehk retsiprookse toetuse ja **lõimumise saavutamiseks** on vajalik kogukonna kujunemise hõlbustamine ja sihipärane tegevus. Kogukond on **sotsiaalne** sel juhul, kui on olemas järgmised tunnused: **suhtlemine** (*social interaction*), **sotsiaalsed sidemed**, **kohesiivsus** ehk seotuse tunne, **märkamine**, tunnustamine, **ühistegevused** (*common actions*), **jagatud väärtused**, **jagatud tunded**, **kuuluvustunne** (van Ewijk, 2010).

Ankurinstitutsioonidega seotud kogukonnad

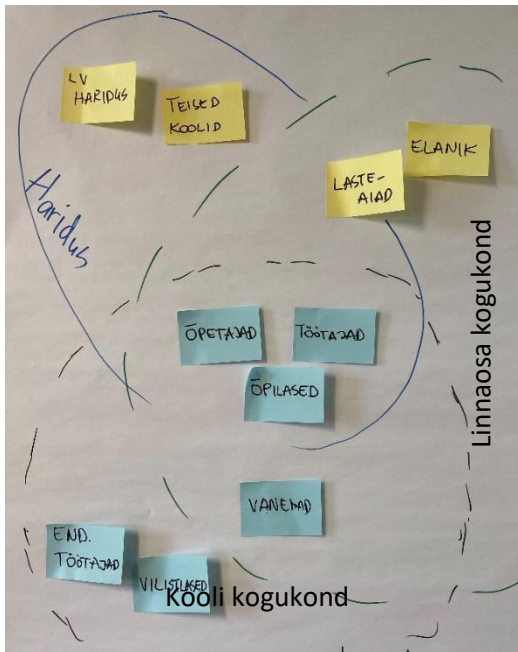
- Ankrud ühiskonnas: koolid, ülikoolid, jm haridusasutused, kultuuriasutused (muuseumid, raamatukogud), haiglad, kirikud, sotsiaalteenuste osutajad (hooldekodu, päevakeskus, vangla).
- Investeering asukohta: kinnisvara, infrastruktuur, vahendid; tööandja üsna suurele hulgale inimestele; majandusüksus.
- Kohaga seotud kogukond, mis tegeleb ühiskonna probleemidega, panustab demokraatia ja õiglase ühiskonna arengusse.
- *Spatial immobility* – pikaajaline asukoht. Kombinatsioon: investeering kapitali, missioon, suhted teenuse kasutajatega, töötajatega; kool, raamatukogu, muuseum jms kogukonna identiteedi osad.
- Ei ole orienteeritud kasumise saamisele (enamasti), siiski kohaliku kogukonna majanduses on neil suur roll. Usaldusväärsus, ette ennustatavus, brändi lojaalsus, kohaliku unikaalse teadmise omamine.
- Ühiskonna vajadustega tegelemine. (Taylor, Luter, 2013)

Sotsiaalsete kogukondade kujunemine vajab üldiselt mingeid „ankruid“, kelleks võivad olla mistahes institutsioonid (koolid, spordimeeskonnad, ettevõtted jne), mis toetavad kogukonna tasandil sotsiaalse kapitali ja võrgustike tekkimist, püsimist ning pakuvad tuge mingi kollektiivse kogukondliku identiteedi kujunemiseks. Selleks peavad nad võimaldama sotsiaalsete suhete ja tajutud ühistunde teket (Clopton & Finch, 2011:70). Koolid on toodud välja kui kohanemise ja lõimumise ühed esimesed „ankurinstitutionid“ (Martone, et al 2014).

TEIE KOOLIKOGUKOND

Kas teie kool on kogukond?

Kes kuuluvad teie koolikogukonda?

Anda üsna lühike aeg – nt 3-5 minutit, et paarides-kolmikutes läbi rääkida, kes osalejate arvates moodustavad koolikogukonna.

Võib juba ise kirjutada eelduslikult (õpetajad, kooli töötajad, õpilased, lapsevanemad, vilistlased, endised töötajad). Kogukonnaga tugevamalt seotud osapooled ringi keskele ning vähem seotud kaugemale. Võib kujutada ka visuaalselt, kuidas joonistuvad välja mitmed erinevad kogukonnad – nt piirkondlik või haridusvaldkonnaga seotud laiem kogukond.

Kogukonna dimensioonid

Kogukond toimimiseks peavad olema olemas teatud tunnused/elementid. Arutelu tasuks inimestele neid variante tutvustada (loetelu olemas väljajagataval töölehel ning slaididel).

Arutada läbi, kas kõik on arusaadavad.

Võiks rõhutada, et teatud grupitaju moodustumised, eelkõige jagatud staatus ei ole (suures osas) inimese enda valida.

Kogukonnaliikmeid ühendab **jagatud staatus, ühiskondlik positsioon** (kogukonnavälised inimesed paigutavad kogukonnaliikmeid mingisse gruppi)

Arutelu väikestes gruppides (3-4 inimest): mõelge oma koolikogukonnale – millised neist elementidest on teie koolikogukonna puhul:

1. Olemas
2. Nõrgad/vajaks arendamist

Kui arutelu on ära olnud, võib teha osalejate seas väikse uuringu: jagada välja kahe värviga kleepsud(täpid). Kumbagi 2-3 täppi. Paluda panna üht värvi (nt rohelised nende elementide juurde, mis on tugevad ja olemas, teine täpp (nt kollane) sinna, mida tuleks arendada.

Võiks üle vaadata need tulemused ja arutada/küsida näiteid ja täpsustusi, milles see väljendub, et mingid elementid on olemas ja teisalt, mis on puudu ja mida peaks arendama. Kas on tulemus oodatav või on ka midagi üllatavat.

Kogukonnal on tugev **jagatud identiteet** („meie“-tunne)

Kogukonna liikmeid seob **geograafiline lähedus** ja **piirkondlik seotus**

Olemas on stabiilse **institutsiooni/ taristu** tugi

Eestvedamine, juhtimine: juht/juhid panustavad kogukonna arendamisse

Organiseeritus: kogukonnas on hästi paigas rollid

Kogukonnal on **ühine tegutsemise eesmärk**, seda teadvustatakse ja peetakse oluliseks

Kogukonnaliikmed veedavad **üheskoos** palju aega

Kogukonna liikmetel on **head suhted ja seotuse tunne**

Kogukonna liikmed vajavad **vastastikust toetust**, sõltuvad kogukonnast

Eneseteostus ja enesepõhine motivatsioon: kogukonnaliikmetel on individuaalne huvi ja kasu kogukonnas osalemiseks

Kogukonnaliikmeid ühendab **jagatud staatus, ühiskondlik positsioon** (kogukonnavälised inimesed paigutavad kogukonnaliikmeid mingisse gruppi)

Kogukonnas on **jagatud praktikad, käitumisviisid, keel:** tehakse või räägitakse asjadest teatud spetsiifilistel viisidel

Et osalejatel oleks dimensioonid selgemalt silme ees ja küsimused arusaadavalt lahti kirjutatud, võiks neile jagada kätte järgneva töölehe.

TÖÖLEHT 1: KOGUKONNA „KOOSTISOSAD“

Vaadake läbi ja mõelge, milliseid dimensioonid on teie kooli kogukonna puhul tugevad ja millised mitte? Mida võiks arendada?

1. Kas kogukonnal on jagatud identiteet („meie“-tunne) ja kui tugev see on?
2. Mil määral on kogukonna liikmete vahel geograafiline lähedus ja piirkondlik seotus?
3. Kui tugev on mingi (stabiilse) institutsiooni/ taristu olemasolu ja tugi (nt kogukonna jaoks kasutatav hoone, stabiilne eelarve jne)?
4. Eestvedamine, juhtimine: kas ja kui palju juht/juhid kogukonna arendamisse panustavad?
5. Organiseeritus: kui hästi on osalejate seas jagatud rollid ja kuidas neid täidetakse?
6. Kas kogukonnal on ühine tegutsemise eesmärk ja kui tugev see on?
7. Kui palju veedetakse koos aega?
8. Mil määral on kogukonna liikmetel omavahelised head suhted ja seotuse tunne?
9. Kas kogukonna liikmed vajavad vastastikust toetust? Mil määral nad sõltuvad kogukonnast?
10. Mil määral ühendab kogukonnaliikmeid jagatud staatus/ ühiskondlik positsioon?
11. Milline on kogukonnaliikmete individuaalne huvi ja kasu kogukonnas osaleda – pakub see näiteks eneseteostuse võimalust või võimalust end arendada (nn enesepõhine motivatsioon)?

12. Mil määral on kogukonnas jagatud praktikad, käitumisviisid, keel? Kas asju tehakse või neist räägitakse teatud spetsiifilistel viisidel? (*seda võib kogukonnas sees olles küll väga keeruline näha*)

13. ... (*veel midagi?*)

Selgitus: Kui te vaatate neid dimensioone ja mõtlete uussisserändajatele, siis on selge, et uustulijatel on sihtkohas pigem neid funktsioone puudu. Seetõttu on kogukonna tugi eriti oluline.

Uussisserändajate jaoks, kel puuduvad uues asukohariigis tugevad kogukondlikud sidemed, on olulised madala intensiivsusega kogukonnad ja igapäevaelulised kontaktid. Nende pinnalt võivad kujuneda ühistegevuste kogukonnad.

AKEN

olukord, mis loob sidemeid kohalikega ja kogukonda kuulumise kogemust

ANKUR

...mingi institutsioon, nagu töökoht, (üli)kool, raamatukogu või spordiklubi, mis toetab kogukonna tasandil sotsiaalse kapitali ja võrgustike tekkimist ja püsimist

Kontaktide **aknaid** on uustulijate tajus pigem puudu. Oluline on ka nende kohtumise kvaliteet. Tavalised igapäevaelulised kontaktid (kohtumine trepikojas naabritega, suhtlemine õpetajaga) ei pruugi luua positiivset sidet, jäädes liiga põgusaks ning pigem võõristust suurendada (Valentine, 2008; Cook jt., 2010). Oluline on arvestada, et kohalike ja sisserännanute juhusuhtluses saadud positiivseid kogemusi pigem ei üldistata tervele grupile, negatiivseid aga küll (Valentine, 2008). Seega, oluline on pöörata tähelepanu kokkupuudete pinnalt kujunevatele hoiakutele. Sisserändajate ja kohalike hoiakute analüüsiga tegeleme tööpaketis erinevate küsitlusandmestike põhjal.

Ankrud ühiskonnas: koolid, ülikoolid, jm haridusasutused, kultuuriasutused (muuseumid, raamatukogud), haiglad, kirikud, sotsiaalteenuste osutajad (hooldekodu, päevakeskus, vangla).

- Investeering asukohta: kinnisvara, infrastruktuur, vahendid; tööandja üsna suurele hulgale inimestele; majandusüksus.
- Kohaga seotud kogukond, mis tegeleb ühiskonna probleemidega, panustab demokraatia ja õiglase ühiskonna arengusse.
- *Spatial immobility* – pikaajaline asukoht. Kombinatsioon: investeering kapitali, missioon, suhted teenuse kasutajatega, töötajatega; kool, raamatukogu, muuseum jms kogukonna identiteedi osad.
- Ei ole orienteeritud kasumise saamisele (enamasti), siiski kohaliku kogukonna majanduses on neil suur roll. Usaldusvärsus, ette ennustatavus, brändi lojaalsus, kohaliku unikaalse teadmise omamine.
- Ühiskonna vajadustega tegelemine. (Taylor, Luter, 2013)

Uussisserändaja kohanemine ja selle toetamise võimalused

- võime luua sobivad ja tõhusad suhted oma igapäevaelus uues sotsiaalses ja kultuurilises keskkonnas

(Ward jt 2001; Ting-Toomey, Dorjee 2019)

Uussisserändaja kohanemise keerukuse ning kooli rolli avamiseks soovime vaadata üle nii [kogukondade arendamise tööühma materjale](#) kui ka Ühtse Eesti kooli tööühma materjalide kokkuvõtet (vt [RITA-rände projekti materjalide alt](#)).

Teises kultuuris kohanemise protsess on kompleksne, hõlmates uute normide-reeglite omaks võtmist (Kim, 2001), enda identiteedi kohandamist (*identity negotiation theory*) (Ting Toomey 2015). Sõltuvalt isikust, rände asjaoludest, lähteriigist/sihtriigist on kohanemise mustrid väga erinevad. Uustulijatel on keerulised näiteks:

- Ümbritseva keskkonnaga hakkamasaamine: praktilised igapäevaelulised tegevused, kliima, toit jm
- Uued suhtlusviisid, suhete loomise eripärad: keel, kultuurilised raskused, suhete loomise keerukus
- Töö, eneseteostusega (huvitegevused vm) seotud muutused.

Kohanemisprotsessis läbi elatud kogemused mõjutavad uustulija psühholoogilist, sotsiaalset ja olmelist hakkamasaamist, hinnanguid nii endale kui ka sihtkohariigile ja selle kultuurile ning loob aluse lõimumiseks.

Lõimumine eeldab kõigi osapoolte pingutusi, st uustulijate valmisolekut ühiskonnas kohaneda, vastuvõtva kogukonna ja asutuste valmisolekut rände taustaga inimesi vastu võtta. Sotsiaalse kohanemise ja lõimumise saavutamiseks on vajalik uustulija kohanemine muuhulgas ka kohalikus sotsiaalses kogukonnas, kus kujunevad inimeste vahelised suhted (Ager ja Stranger, 2004). Sealjuures on oluline, et kujuneksid välja erinevat tüüpi suhted ja võrgustikud.

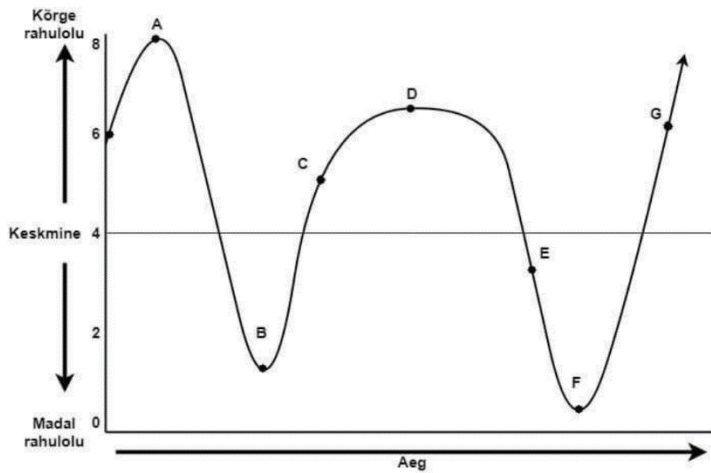
Kohanemine läheb valutumalt, kui uustulijad, aga ka põliselanikud on teadlikud, et teatud kultuurišokk kui ka ebakompetentsuse või mittedobitumise tunne on protsessis paratamatu (Kim, 2001). Kui uustulija leiab positiivsed eeskujud või abi sotsiaalsete sildade loomisel, on stress väiksem (Ting-Toomey, 2019).

Kultuurišokk tekib põhjusel, et kogu sotsiaal-kultuuriline keskkond on võõras ning sunnib ümber mõtestama ka enda jaoks loomulikke norme ja väärtusi. Kui uustulija leiab eneses ressursi olla realist ja positiivselt meelestatud õppimise ning uute kogemuste saamise suhtes, siis kulgeb protsess oluliselt lihtsamini. Mida rohkem põliselanikud on osalevad uustulijate kohanemise hõlbustamises, seda suuremal määral saavutavad uustulijad turvalisuse ja kaasatuse tunde ning kohalikud avardavad oma arusaamist inimlike kogemuste osas (Kim, 2001; Ting-Toomey, 2019).

RITA projektis läbi viidud uuringust selgus [suhete ja võrgustike olulisus kohanemise protsessis ja hakkamasaamisel](#). Suhete kujunemise must uustulijad otsivad suhteid sotsiaalmeedia kaudu ja võtavad kontakti inimestega teatud gruppidest, otsivad suhteid läbi vastuvõtva organisatsiooni (töökoht, õppeasutus), kujundavad suhteid teatud eesmärgistatud tegevuste kaudu, milles nad osalevad (koolitused, Töötukassa tööklubi, kohanemisprogrammi või keeleõppegrupi kaudu), juhuslike kohtumiste kaudu. Läbivalt tulevad välja raskused suhete loomisel just kohaliku kogukonnaga.

Uustulijatest laste ja peredega töötades on kasulik teada ja arvestada, et teatav heitlikkus ning taju muutused on loomulikud. Ühel hetkel võib uustulija olla Eestist vaimustuses ning tunda, et talle siin meeldib, teisel tajuda raskusi ning pingeseisu.

Kohanemist iseloomustab selle keerukus ja heitlikkus

Kohandatud W-mudel.

- A: „mesinädalad“
 - B: pingeseisund ehk kultuurišokk;
 - C: kohaliku kultuuri esialgne mõistmine;
 - D: sisse elamine;
 - E: vastuoluliste emotsioonide etapp;
 - F: uus kultuurišokk;
 - G: resotsialiseerumise ehk eduka kohanemise etapp
- Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 87

Kohanemise/lõimumise edukust näitab nt kultuuridevaheliste erisuste üle naljade tegemine, samas nende erisustega leppides.

Kohanemine eestlastega

- personaalse ruumi vajadus – kujuneb taju, et eestlased vajada rohkem oma ruumi ja see ongi normaalne
- vähe verbaalset kommunikatsiooni – keeleoskust ei ole või see ei ole piisavalt ladus; “kui õpid keele ära, siis on inimesed sõbralikud”; tajutakse, et eestlased on vaiksed
- suhete kujunemine – kontaktide ja eriti sõprade leidmine keeruline; ei saa aru, kas sõprussuhe või motiveerib teist mingi kasu

Teisest kultuurist tulija jaoks on eestlastel mõned keerulised jooned – eriti seonduvalt vähese sotsiaalsusega (vt [uringuulevaadet](https://www.ut.ee/uringuulevaadet)).

Kui tahta (eriti kollektiivsemast ja aktiivsema suhtlusstiiliga kultuurist pärit saabujat) toetada, siis tasub olla pisut ebaeestlaslikult avatud ja suhtlemisaltis.

MIDA SAAKS KOOLIS UUSTULIJATE TOETUSEKS TEHA? INSPIRATSIOONIKAARDID

Kuidas heade näidete varal ning mujal töötavatest elementidest kokku panna enda ja oma kooli jaoks (uustulijast) õpilast toetav kogukonna tegevus (või mudel)?

Järgmine praktiline ülesanne võimaldab osalejatel interaktiivselt tutvuda erinevate heade näidetega, mis on loodud nii välismaa kui Eesti olemasolevate heade näide ning kirjanduse poolt pakutu põhjal. Võite taustaks vaadata üle ka rahvusvahelise kogemuse ülevaate.

Harjutuse käik:

Vaadake ideed üle ning võite enda koolist lähtuvalt neid täiendada või toimetada. Printige ideed välja ning lõigake ribadeks nii, et iga idee oleks eraldi kaardil.

1. Gruppide moodustamine

Ühe grupi suurus ei tohiks olla üle 5 osaleja, kõige parem 3-4.

Üks ideekaartide komplekt (18 eri ideed) võiks olla maksimaalselt 10 osaleja peale ehk siis ühte komplekti võib kasutada ka 2 või 3 gruppi. Nendes gruppides valitud ideed ei kordu.

2. Individuaalne: inspiratsioonikaartide lugemine ja valimine (aeg u 5 minutit).

Igaüks vaatab läbi mingi arvu kaarte (kõiki ei jõua) ning valib välja ühe, mis teda kõige enam kõnetab. Ideede genereerimise faasis

3. Tutvustage üksteisele oma kaarte, arutage, mida ja kuidas võiks teie koolis teha. Vaadake, kas saaks mingeid ideid kombineerida või valige välja üks idee, mis tundub kõige põnevam (soovi korral võite rohkem kaarte valida). (aeg sõltuvalt gruppide suuruselt, u 10 min).

4. Idee edasiarendamine. Unistage ja mõelge julgetele viisidele, kuidas algselt kirjeldatud ideest teha midagi tõeliselt haaravat ja huvitavat. On teil endal mingeid ideid, mis ei pruugi ideekaardil olnuga Kas saaks mingeid ideid kombineerida? Pange idee arendus märksõnadega kirja.

Protsessi käigus hoidke meeles: Miks teha? Kes? Kus? Missugune mõttekäik oleks eriti julge ja uuenduslik? *Julgustada mõtlema ka utoopilistele asjadele.*

5. Tutvustage oma ideed suurele grupile. Moderaator märgib ideid üles.

6. Peegeldused suurest grupist:

- Peegelda tagasi väärtuslikke mõtteid ja unistusi:
- Mis kõnetas?
- Mille üle jäid mõtlema kuulamise ajal?
- Milliseid tähelepanekuid tegid kuulamise ajal?

7. Analüüs: Mis on siin grupis olevatele inimestele oluline inspireerivate kogukonna tegevuste juures? Nt ... *Loomingulisus, erineva vanuse, kogemusega inimeste kaasahaaramine, head suhted, koos tegutsemine, lõbus-elevust tekitav tegevus? ... Mis veel?*

8. Mida hakkame kohe tegema?

Oleks väga hea, kui arutelu lõpuks jõutakse konkreetsete ideede rakendamise läbimõtlemiseni, pannakse paika plaane edasise jaoks.

Võiks lisaks rõhutada, et nende tegevuste puhul on väärtuslik teha koostööd, kaasata erinevaid koolikogukonna liikmeid ning laiendada aktiivselt osalejate ringi. Seetõttu võib anda veel eraldi aega, et mõelda läbi koostöö ja kogukonna aspektid. Nt selliste küsimuste põhjal:

9. Meie kogukonna edasiarendamise võimalused:

Inimesed: Kes on need osapooled, kellega kool saab teha koostööd? ((a) kes juba kuuluvad kogukonda; (b) kelle seostamine kogukonnaga annab lühemas või pikemas perspektiivis olulise lisaväärtuse (Kes? Milline on lisaväärtus?))

Võimalikud esimesed sammud: Milliseid võimalusi näete erinevate osapoolte kaasamiseks?

TÖÖLEHT 2: IDEEKAARDID

1. Koolis on eraldi ametikoht – hõlbustaja või lõimija, kes tegeleb muuhulgas ka uustulijate kohanemisega. Teda nimetatakse koolis ametlikult Eesti (haridus)saadikuks – ta on võtnud oma südameasjaks (ning see on ka koolis üks tema tunnustatud roll), et uustulijatest vanematel tekiks arusaam Eesti haridussüsteemist ja kultuurist ka laiemalt. Selleks suhtleb ta peredega otse, nõustab klassijuhatajaid-õpetajaid ja teisi spetsialiste.
2. Koostöö kohaliku raamatukoguga – eesti keelt halvasti või üldse mitte rääkivatele lastele toimuvad lugemisklubid, eestikeelse kirjanduse ja ajaloo tunnid. Raamatukogu töötaja suunab lapsi tegelema koduste ülesannetega ning vajadusel toetab lapsi. Lisaks on regulaarselt mängude mängimise töötoad. Aeg-ajalt on raamatukogus lugemiskoer.
3. Kunstiprojekt, kus eesti ja inglise keelt mitteoskavad lapsed joonistavad koos eesti lastega. Iga laps võib valida värve ja joonistada mustreid, mis neile meeldivad ja mis on nende kultuurile omased. Joonistused pannaks suveperioodil (või soojal kevadel) üles õue (rohealale, parki).
4. Koostööprojekt eakatega. Kooli vene- (või muu) keelsed sisserrändajatest lastele leitakse eesti vanaema/vanaisa, kellega tehakse üheskoos leitud meelistegevusi: näiteks käiakse koos muuseumis ja teatris või looduses, lapsed tulevad vanaema juurde pannkoogihommikule jne. Projekti veavad koolikogukonda kuuluvad endised pensionil õpetajad, kes leiavad ka uusi vanaemasid ja -isasid.
5. Piirkonna koolide vahel on (loodud) koostöövõrgustik uustulijate laste toetamiseks ja nendega tegelevat õpetajate ja spetsialistide infovahetuseks. Jagatakse materjale ja arutatakse keerulisemaid juhtumeid. Toimuvad regulaarsed kohtumised, ühisüritused igas koolis või piirkonna olevates muuseumides, teistes kultuuriasutustes.
6. Õpilastest mentorid, kes tutvustavad uustulijatele, kuidas „päriselt“ asjad koolis käivad ja kus „päriselt“ käiakse. Mentoritel on oma klubi, mida veab kooli psühholoog.
7. Kohalik keskkonnahoiu ja taaskasutuse fookusega MTÜ kutsub eesti keelt mitteoskavaid või lihtsalt rändetaustaga noori oma parandustöökodadesse ning loodusmatkadele vabatahtlikuks. MTÜs tegutseb teiste seas ka mitmeid mitte-eestlastest noori ja aeg-ajalt teistest riikidest tulnud vabatahtlikke noori. Õhustik on väga sõbralik ja toetav ning õpilastele leitakse just neile sobivaid ülesandeid.
8. Kooli uussisserrändajatest peredele toimub õhtuti ürituste sari, kus osaleb terve pere ning erinevad kooli õpetajad tutvustavad Eesti ajalugu, loodust jne. Näiteks matkatakse loodusteaduste õpetaja juhendamisel, käiakse ajaloo õpetajaga vabaõhumuuseumis, lauldakse Eesti laule jne. Mõnel üritusel osaleb ka KOVI sotsiaaltöötaja, kes piirkonna peredega tegeleb.
9. Koolis on mitu peret, kes on vahepeal elanud välismaal. Tagasipöördujatest lapsed räägivad tundides oma kogemustest teise riigi koolis õppimisest, huviringis käimisest, sõprade leidmisest ja huvitavatest avastustest, kuidas teistsuguses keskkonnas kohaneda.

10. Lapsevanematest on moodustunud aktiiv, kes osaleb selles, et sisserändajate lapsed ja pered saaksid vajalikku tuge. Nende hulgas on ka õpetajaid, kes on ise lapsevanemad. Aktiivis on ka rändekogemusega ja tagasipöördunud inimesi.
 11. Uussisserändajast lapsevanem, kel on head oma kodukultuuri käsitöö oskused, on kooli ühe huvitundi juhendaja (lapsevanem ei räägi eesti keelt, õpetaja on paralleelselt samuti kohal ja aitab vajadusel tegevusi suunata). Vahel käib lapsevanem ka käsitöö või tehnoloogia tundi andmas.
 12. Kooli kõikide uute lapsevanematega toimub põhjalik ja avatud vestlus, kus klassijuhataja/sotsiaalpedagoog saavad hea ülevaate vanemate oskustest, hoiakutest, hirmudest jne. Kasutatakse pädevuste ja huvide kaardistamise metodoloogiat. Vastavalt lapsevanemate oskustele, huvialadele ja motivatsioonile leitakse võimalikke rakendusi. Näiteks hea õmblemisoskusega ema saab aidata kaasa näidendi jaoks dekoratsioonide tegemisele jne.
 13. Vabatahtlikud pered (nende seas juba pikemalt Eestis olnud ja/või hästi kohanenud sisserändajad) on mentoriks uustulijatest peredele. Mentorlus tähendab vähemalt kaht kokusaamist ning soovitatavalt võiks mentorpere kutsuda teise pere vähemalt korra külla. Samuti hoiab mentorpere kontakti (uurib näiteks, kas pere on mingil kooli üritusel osalemas) ning on valmis vastama kooliaasta jooksul tekkivatele küsimustele.
 14. Kool korraldab kogukonnapäeva koos naabruskonna inimestega, kuhu on kutsutud kogu koolipere, piirkonnas elavad inimesed ja piirkonnas asuvate asutustega (raamatukogu, huvikool, päevakeskus jne) seotud inimesed. Toimuvad töötod, õues on midagi tänavafestivali laadset.
 15. Koolis toimuvatesse huviringidesse kaasatakse rändetaustaga ja tagasipöördunud perede lapsi. Koos sportides, käsitööd tehes või näiteringi tehes õpitakse koostööd tegema.
 16. Koolipere mitte-eesti etnilise taustaga inimestest tehakse kooli koridori fotonäitus, kus on juures ka lühikesed tekstid. Näiteks füüsikaõpetaja räägib oma ingerisoomlasest vanaemast või kooli koristaja poolakast isast. Tatarlasest venekeelne kokatädi kirjeldab lisaks oma pere loole ka tatari kööki ning valmistab paaril päeval tatari toitu lõunasöögiks. Toidu ja tatari kultuuri tutvustus jagatakse vastaval päeval õpetajatele, kes räägivad sellest enne sööma minekut oma õpilastele.
 17. Kool pakub tasuta oma ruume uustulijatega tegelevale MTÜle ürituste jaoks (tutvumisõhtud, ühised toiduvalmistamised, milleks saab kasutada kooli õppekööki jm). Osalevad ka kooli õpetajad, kelle klassides rändelapsed käivad või kes on üritusest ise huvitatud.
 18. Lapsevanemad ja vilistlased aitavad koolil kirjutada projektitaotlusi ning korjavad/annetavad raha, et kool suudaks pöörata vajalikku tähelepanu ja pakkuda abistavaid programme/tegevusi rändelastele ja/või HEV lastele.
-

Tegevust puhul on mõningaid nüansse, mida võiks arvestada. Kindlasti on oluline läbi mõelda, et need tegevused tõesti rändelastele ja -peredele sobiksid. Oluline on ka proovida ning pidevalt jälgida, mis töötab ja mis mitte. Ideede kommenteerimisel ja arutlemisel võite vaadata üle RITA programmis koostatud soovitusel koolidele.

Kui kasutate materjali koolitus-arutelumoodulina, võib ideekaartide harjutusega kohtumise lõpetada. Võiksite jõuda välja võimalikult praktiliste tegevuste ning reaalse plaanini. Leppige kokku järgmises kohtumises ning konkreetsetes sammudes (kas taas ühine arutelu või tegevus väiksemates töögruppides).

PEREDE KAASAMINE

Järgnev harjutus sobib paremini õpetajatele, kes täidavad ka klassijuhataja ülesandeid. Hinnake, kas ja kuidas harjutus mooduliga sobib. Seda või teha läbi ka eraldiseisvalt (nt mingi koosoleku või arutelu raames).

Eesmärgiks on mõelda süsteemselt läbi, milline on õpetajate tunnetus lapsevanemate kaasamise võimalustest ning kuidas võiks olla võimalik kaasamist parandada. Kasutage arutelu aluseks töölehte, mille põhjal õpetajad hindavad seda, kuidas nende klassis lapsevanemad võiks erinevate ühistegevustega kaasa tulla.

TÖÖLEHT 3: KOOSTÖÖ JA PEREDE KAASAMINE

<i>Hinnake tunnetuslikult kuuesel skaalal 0-5, kus 0 on mitte keegi ning 5 kõik. Pange „?“ kui te ei oska selle tegevuse puhul hinnata.</i>	Võimalused. Kui suur osa peredest saaksid probleemideta sellises tegevuses osaleda?	Tajatud motivatsioon. Kui suur osa on rõõmuga/entusiastlikult valmis osalema?
Lapsevanem allkirjastab mingi loa/paberi		
Perekondlik piknik kevadel, kus pered toovad kaasa toidu, mida jagatakse kõigiga		
Vanavanemad tulevad kooli ja söövad lastega piduliku ühislõuna		
Lapsed koostavad projektina sugupuu, kus on võimalikult paljudest suguvõsa liikmetest lapsepõlve pildid		
Kahetunnine õhtune koolitus vanematele (kool ei paku lastehoidu)		
Vanemad korraldavad ise kooli jõulupeo (programm, läbiviimine, ruumide kaunistamine jne)		
Lapsevanem kirjutab kohalikule omavalitsusele projekti lisaraha saamiseks, et minna klassiekskursioonile		
Lapsevanem tuleb räägib klassis oma tööst ja erialast		
Loodusekursioon lapsevanematele kooli ümbruses: loodusteaduste õpetaja tutvustab enamlevinud taimi		
Lapsevanemad valmistavad ette ja esitavad kooli peol tantsukava		
Lapsevanemad toetavad kooli rahaliselt: vähemalt 100EUR lapse kohta kuus		

Jagage osalejatele välja prinditud tabel ja paluge koostöö indikaatorid individuaalselt üle vaadata ja hinnata:

1. Võimalused. Kui suur osa peredest saaksid probleemideta sellises tegevuses osaleda?
2. Tajatud motivatsioon. Kui suur osa on rõõmuga/entusiastlikult valmis osalema?

Hinnake tunnetuslikult kuuesel skaalal 0-5, kus 0 on mitte keegi ning 5 kõik. Pange „?“ kui te ei oska selle tegevuse puhul hinnata.

Kui on jõudnud hinnangud anda, siis võib paluda paarides/kolmikutes tulemused üle vaadata ja jagada omavahel, mille puhul kõrgemad ja madalamad hinnangud tulid ning kas need lähevad kokku.

Eesmärk on pärast arutada üldisemalt kogu grupis läbi. Tõstatada näiteks järgnevad teemad:

(a) Kui ei ole hinnanud koostöövõimalusi ja -motivatsiooni kõrgelt, siis kas nad on äkki liiga skeptilised koostöö osas ja mille põhjal nad arvavad, et vanemad ei tuleks kaasa.

(b) Kui arvavad, et tuleks hästi kaasa, siis kas on kasutanud neid koostöö võimalusi ja kui ei ole, siis mille taha asi jääb. Siin on hea võimalus jagada häid näiteid.

(c) Millised tegevused koostööd paremini/ kehvemini võimaldavad ja millest see sõltub?

(d) Samuti on siin küsimus lapsevanemate ja perede ebavõrdsusest – kuidas võiks tõmmata kaasa ka neid, kes võibolla ei ole nii hästi valmis kaasa lööma. Kes need vähem osalevad pered on? Kuidas nende tegevustega suhestuks eesti keelt mitteoskavad/teisest kultuuriruumist pärit vanemad? Kas on põhimõttelisi takistusi või just vastupidi, võimalusi, mida saaks ära kasutada (nt rändeperes on ühel lapsevanemal hetkel veel rohkem aega vms)?

Arutelu tulemusel võiks sõnastada nii olemasolevaid häid praktikaid, mida saaks koolis laiemalt kasutada; mõtteid, kuidas kaasamist parandada; olemasolevaid probleeme/takistusi vanemate kaasamisel ning võimalikke lahendusi.